

РЕЦЕНЗИЯ

на

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

за присъждане на ОНС „Доктор“ (по икономика) по докторска програма
„Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (Финанси)“

на тема:

„ФИНАНСОВО-ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СТРАТЕГИЧЕСКАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ“

на докторант **Ивелин Симеонов Кичуков №D020220208**

с научни ръководители:

проф. д-р Андрей Захариев, катедра „Финанси и кредит“ и
доц. д-р Петя Иванова, катедра „Икономика и управление на туризма“

Рецензент: проф. д-р Стефан Симеонов

определен за член на научното жури със заповед на ректора на
Стопанска Академия доц. д-р М. Маринов №1234 от 17.11.2024 г.

1. Актуалност и значение на темата

Актуалността на темата произтича от значимостта на туристическия сектор за българската икономика и е обоснована по-конкретно с въздействието на COVID-19 върху икономическите субекти в сектора и свързаните отрасли. Подчертано е силно негативното влияние на подобни явления, което изисква стратегическа трансформация на предлагания туристически продукт.

2. Основни характеристики на дисертацията

Представеният за рецензиране дисертационен труд съдържа всички компоненти на завършена дисертация за ОНС „Доктор“.

Във въведението коректно са представени задължителните елементи които характеризират проблемната област на изследване, както следва: актуалност, обект, предмет, теза, цел, задачи и методология. В това

отношение разработката отговаря изцяло на стандартите и изискванията за дисертационен труд.

За **обект** на научния труд е определен „туризмът в Република България, а за **предмет** на изследването – „стратегическата трансформация на туризма в България в условията постепидемично възстановяване“.

Тезата на дисертационния труд е адекватно формулирана и съдържа необходимата проблемност, за развитие на едно значимо дисертационно изследване, а именно: *„Форсмажорното въздействие на световната пандемия, породена от болестта COVID-19 налага прецизиране и преоценка на всички досегашни решения за финансиране и инвестиране в туристическия отрасъл в посока оперативно адаптиране и стратегическа трансформация на целия туристически сектор за функциониране по време и след пандемична обстановка.“*

Целта и задачите на дисертационния труд са ясно и логично поставени. Целта на дисертацията е *„да се направи финансово-икономически анализ и предложат решения за оперативно адаптиране и стратегическа трансформация на целия туристически сектор за функциониране по време и след пандемията COVID-19 при отчитане на конкурентните предимства на страната.“*

Интерес представлява допълването на основната теза и фокусирането на целия анализ в тестването на **три работни хипотези**.

Хипотеза първа. „Чрез тезисен подход може да се обоснове адаптивен за пост епидемичното възстановяване набор от идеи и насоки за стратегическа конкурентна трансформация на туризма, което да води за целите на увеличаване дела и приноса на отрасъла към растежа на БВП в условия на пост епидемично възстановяване.“

Хипотеза втора. „Чрез обосновка на въпросник за приложно изследване с унифициран характер на отговорите по методиката на Ликертовата скала може да се проведе клиентоцентрично анкетно проучване, което да изведе и приоритизира насоки за стратегическа трансформация на туризма в България.“

Хипотеза трета. „Подобренията в националните стратегически документи, за осигуряване по-висока добавена стойност в отрасъла и по-голям дял в БВП следва да бъдат основани на анализ на оценка на нагласата на потребителите и доставчиците на туристически услуги в условия на прецизно отчитане на абсолютните и относителни

международни предимства и дадености на страната в условия на силна отраслова конкуренция от страна на съседите Гърция и Турция и геополитически предизвикателства.“

3. Изпълнение на формалните изисквания за дисертационен труд

№	Показател	Стойност
1	Брой таблици	6
2	Брой фигури	124
3	Общ брой стандартни страници	184
4	Използван софтуер	MS Excel и IBM SPSS Statistics
5	Литературни източници	82
5.1	В т.ч. на чужд език	43
5.2	В т.ч. на български език	39
6	Брой публикации на докторанта	4
7	Брой точки по Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България	32,50
8	Брой участия в научни форуми	4
9	Номер на заповед за зачисляване	Заповед № 138/ 15.03.2021 год.
10	Дата на записване в докторантура	01.04.2021 год.
11	Срок на докторантурата	(3)4 год.

4. Структуриране

Структурата на дисертацията е класическа в три глави. Същата е логична, балансирана и допринася за реализирането на поставените цели и задачи.

Първа глава – „Тезисни анализи и виждания за стратегическа трансформация на туризма в България“.

Втора глава – „Методика за анкетно проучване на насоките за стратегическа трансформация на туризма в България.“

Трета глава – „Възможни насоки за стратегическа трансформация на туризма в България на база анкетно проучване“

5. Методология

За целите на изследването са използвани различни научно-изследователски методи, както сред най-съществените са сравнителния анализ, анкетния методи, корелационния анализ, методите на дедукцията и индукцията, статистическите методи за анализ, графично илюстриране на резултати от обработка на данни анкетното проучване по ликертовата скала и др.

Количествените модели са ползвани коректно, което показва висока степен на иконометрична подготовка и способност за провеждане на задълбочено научно издържано изследване.

6. Емпирика

Емпиричната част на дисертацията обхваща значителен обем данни ценови и натурални показатели за отрасъл туризъм в България и ЕС, които позволяват проследяването на динамиката на туристическата активност в проблемните пандемични години и открояването на макроикономически зависимости за значението на отрасъла. Промяната на показателите е проследена аналитично и в задълбочен разрез по видове туризъм, транспортна инфраструктура, обекти, потребители и др.

На микро ниво са разгледани финансови данни и показатели за едно от най-големите туристически дружества търгувани на БФБ Албена АД.

7. Цитиране и ползвана литература

Цитирането е коректно в приетия АРА-стандарт. Списъкът на ползваната литература съдържа 82 източници. Справката за проверката на съвпадение с други източници отчита минимални проценти, което показва напълно коректно ползване и цитиране, в духа на добрата научна практика.

8. Стил

Стилът е добър и личи професионално ползване на специализираната терминология.

9. Оформление

Оформлението на дисертационния труд е много добро както от техническа, така и от съдържателна гледна точка. Приложен е списък на таблиците.

10. Постигнати резултати

Постигнатите резултати позволяват да се отчете изпълнение на поставените задачи.

В теоретико-проблемен аспект е изследвано приложното поле на националните стратегически документи за развитие на туристическия отрасъл. Даден е фокус върху потенциала за развитие на туризма по дунавския лимес. В подкрепа на водещата туристическа дестинация – черноморския летен туризъм е направено изследване за позитивното влияние на инвестициите в транспортна мрежа и транспортна свързаност за подобрене на достъпа на туристи“ ...

Във втора глава авторът извежда тезисни виждания за развитие на туристическия сектор в България - за подобряване на неговите финансово-икономически показатели, генерирана добавена стойност и принос към растежа на БВП.

На основата на проведено анкетно проучване в глава трета са формулирани предложения за подобрения в националните стратегически документи за постигане на позитивна трансформация на туристическия отрасъл.

11. Приноси

Авторът е дефинирал четири приноса, които обективно произтичат от изследователските резултати и имат приложен характер. Както следва:

Първо. Чрез тезисен подход е обоснована необходимостта от инвестиции във високоскоростни меридианни трасета за осигуряване на достъпност до Българското Черноморие. Бързият транзит от летище Сарафово до разположените южно и северно на Бургас курортни селища е ключово за развитието на региона. Черноморската транспортна мрежа и въздушния транспорт от летищата в Бургас и Варна повишават категорично заетостта на легловата база през летния туристически сезон.

Второ. Идентифицирани са възможности за подкрепа с грантово финансиране на туризма в Дунавския регион, с обосновка на дестинация Дунавски лимес, която да бъде приоритет за трансграничното сътрудничество между България и Румъния в период 2021-2027. Разкриването на потенциала на река Дунав и нейните острови изисква мащабни инвестиции в туристическия сектор в дунавските общини.

Трето. На база клиентоцентрично емпирично изследване в шест раздела сред 174 бенчмарк респонденти, с оценяване по пет степенната ликертова скала е установено текущото състояние, проблеми, резерви и насоки за стратегическа трансформация на туризма в България.

Четвърто. Чрез финансово-икономически анализ и дескриптивна статистика е потвърден силния негативен ефект от пандемията с ранг от над 4,6 млн. туристи (български и чуждестранни) за периода 2019-2023 г. и коефициент на вариация от 28,40%. Огромните пропуснати ползи от незаета леглова база за икономическите оператори в сектора се дължат както на пандемията, така и на негативния ефект от войната в Украйна, което доведе до практическа загуба на два стратегически пазара, които осигуряваха сериозни квоти за категорията чуждестранни туристи.

12. Положителни страни

Положително впечатление прави комплексният поглед върху проблематиката – разглеждането на туризма не като изолиран отрасъл, а в неговата обективна обвързаност с другите отрасли - най-вече транспорта, и географските и културно-историческите ресурси и др.

13. Слабости и бележки

Темата обширна и позволява различни изследователски насоки. Предвид поставените и изпълнени задачи сериозни бележки с критично естество не отличавам.

14. Авторски публикации по темата на дисертацията

Авторът е публикувал самостоятелно 2 научни статии и 1 доклад, и участва в още 1 в съавторство, което формира 32,5 точки. Достатъчни за изпълнението на националните изисквания.

15. Автореферат

Авторефератът към дисертацията е в обем от 33 страници и обективно представя съдържанието и резултатите на дисертационния труд.

16. Въпроси

За целите на публичната защита представям на вниманието на докторанта два въпроса, които са логически свързани:

- 1) Дискусията върху „стратегическа трансформация на туризма в България“ предполага дългосрочни мерки, както от гледна точка на тяхното реализиране, така и от гледна точка на очакваните резултати. Същевременно непредвидимата проява на събития като COVID пандемията и войната на Кремъл в Украйна изискват незабавни мерки. Може ли необходимите мерки да се групират по отношение на времето за тяхното прилагане в порядък: незабавен характер (по време на появата на подобни негативни събития), краткосрочни, перманентни и дългосрочни? Кои мерки отнасяте в подобна таксономия?
- 2) Могат ли да се обособят универсални мерки за устойчиво развитие на отрасъла, които да ограничават в достатъчна степен негативното въздействие на подобни значими и негативни събития?

17. Заключение

Представеният дисертационен труд за образователната и научна степен „Доктор“ притежава количествените и качествени характеристики, изисквани със ЗНСНЗ и Правилника за РАС в СА „Д. А. Ценов“. Дисертацията съдържа наукоприложни резултати, които представляват оригинално и методологично издържано научно изследване. Качеството на дисертационния труд показва, че докторантът притежава професионални практически компетенции, както и необходимите теоретични познания в специализираната материя. Всичко това ми дава основание за категорично положителна оценка за присъждане на ОНС „Доктор“ по икономика на Ивелин Симеонов Кичуков.

9.12.2024 г.

Рецензент: .....

Проф. д-р Стефан Симеонов